

Lekovic, Z. (2008), „Montenegrin Immigrants in the Usa Late Nineteenth and Early Twentieth Century With Reference to the Drobnjak Emigrants”, *Media dialogues / Medijski dijalozi*, Vol. 1, No. 3, pp. 49-56.

Esej (Essay)

dr ŽARKO LEKOVIĆ,
Istorijski institut Univerziteta Crne Gore

MONTENEGRIN IMMIGRANTS IN THE USA LATE NINETEENTH AND EARLY TWENTIETH CENTURY WITH REFERENCE TO THE DROBNJAK EMIGRANTS

Abstract: In passed historical epoques, the montenegrinians have been temporarily or permanently moving out from their homeland, searching for better living conditions. The list of Montenegrinians displaced before the 1878 is not possible to be individually reconstructed due to the lack of archival sources. An intensive migration of Montenegrins in USA began shortly before the end of XIX century. They have been undertaking the worst tasks in the mines and partly been employed in factories. The smallest number ended in farms, mainly because of low wages.

Key words: Drobnjaks, USA, immigration.

CRNOGORSKI EMIGRANTI U SAD KRAJEM XIX I POČETKOM XX VIJEKA SA OSVRTOM NA ISELJENIKE IZ DROBNJAKA

Apstrakt: Crnogorci su se u minulim istorijskim epohama privremeno ili trajno iseljavali iz svog zavičaja u potrazi za povoljnijim uslovima življenja. Popis Crnogoraca iseljenih prije 1878. godine nije moguće poimenično rekonstruisati usljed nedostatka arhivskih izvora. Intenzivno iseljavanje Crnogoraca u Ameriku otpočelo je pred sam kraj XIX vijeka. Oni su u rudokopima obavljali najgrublje poslove, jedan dio se zaposlio u fabrikama. Najmanje ih je bilo na farmama, uglavnom zbog malih nadnica.

Ključne riječi: Crna Gora, SAD, emigracija.

Usljed materijalne oskudice i kolektivnog siromaštva, Crnogorci su se i u minulim istorijskim epohama privremeno ili trajno iseljavali iz svog zavičaja u potrazi za povoljnijim uslovima življenja. Ipak, popis Drobnjaka iseljenih prije 1878. godine nije moguće poimenično rekonstruisati usljed nedostatka arhivskih izvora. Za razdoblje između 1879. i 1905. moguće je barem djelimično rekonstruisati popis privremeno i trajno iseljenih lica sa područja Drobnjaka, budući da je u istom periodu administracija Pasoškog odjeljenja Ministarstva inostranih djela Knjaževine Crne Gore sa sjedištem na Cetinju relativno uredno vodila evidenciju o licima kojima su izdavani pasoši za polazak u inostranstvo.¹

Zbog teškog života, čestih pohara i paljevina dolazilo je do masovnih seoba cijelih porodica, a ponegdje i bratstava, u Srbiju i Bosnu. Izvjesno je da se 50-ih godina XIX vijeka iseljavanje najteže ugroženih porodica moglo usmjeriti jedino prema Srbiji, u prvom redu zbog brzine u njihovom smještaju. Pojedinačna i grupna iseljavanja su dovela do toga da znatan dio srbijanskog življa danas vodi porijeklo iz Hercegovine, Crne Gore i Brda. Kad se prate iseljavanja iz Drobnjaka, vidi se da iseljenici i u novoj otadžbini ostaju ratari i stočari.

Izuzev iseljavanja u Srbiju od sedamdesetih godina XIX vijeka, stanovništvo se sve više počinje iseljavati i u Rusiju, Ameriku, Tursku, Austriju i druge zemlje. Emigracija i pečalbarstvo bili su jedini put kojim se sitni seljak spasavao od gladi i dugova. Nerazvijena privreda Crne Gore mu nije mogla pružiti nikakvo drugo utočište. Nije pomoglo ni to što posle 1878. godine počinje snažniji uspon trgovačkog kapitala u Crnoj Gori, pa i u Nikšiću. Uporedo s tim dolazi do ubrzanog razvoja i gradova i gradske privrede. Ipak, zbog naglog siromašenja Crnogorci odlaze u pečalbu u velikom broju da je crnogorska vlada, kasnije, radi sprečavanja masovnih odlazaka izdala pasoše samo muškarcima koji su navršili 30 godina starosti. Tako je od 1900-1906,

¹ DACG, MID, Pasoške knjige, 33, 34, 35, 36.

iz sedam kapetanija nikšićke oblasti otišlo u Ameriku 1390 ljudi. Iz istih razloga kao pečalbarstvo nastalo je i emigriranje.

Intenzivno iseljavanje Crnogoraca u Ameriku otpočelo je pred sam kraj XIX vijeka. Evidentno je da isti proces nije mimoišao ni Drobniak. Iseljavalo se i zbog progona slobodoumnih ljudi, pa se Crnogorci iseljavaju u Ameriku i Srbiju i traže zarade po ostalom svijetu, tražeći ujedno i političke slobode. Najveći broj iseljenika se naseljavao u Sjedinjenim Državama, a bilo ih je i u Kanadi i Južnoj Americi. Prve prave seobe počinju početkom druge polovine XIX vijeka, a naročito od 1849. kada su pronađene zlatne i srebrne rude u Kaliforniji. Od 80-ih i 90-ih godina XIX vijeka, grupe naših radnika popunjuju rudokope i fabrike istočnih država, zatim srednji zapad i države duž Pacifika, čak do ledene Aljaske. Veliki ugljeni rudnici Pensilvanije primili su stotine hiljada radnika sa prostora Balkana. Naročito je emigriranje od 1900. godine. Najveći broj iseljenika je u rudokopima obavljao najgrublje poslove, jedan dio se zaposlio u fabrikama. Najmanje ih je bilo na farmama, uglavnom zbog malih nadnica.²

Iseljenički zakon Sjedinjenih Država bio je vrlo strog. Svi putnici bi se najprije iskricali na ostrvo kod Nju – Jorka – Eis Island. Tamo su detaljno ispitivani da li su zdravi, znaju li kakav zanat, kamo misle poći, uopšte hoće li moći raditi i zasluživati svoj hleb. Osim toga svaki je putnik morao imati bar 25 dolara, u protivnom vraćan je kući.³ Zato je odlazak u Argentinu bio povoljniji. Grupe od 20 do 50 doseljenika iz Crne Gore su se nastanjivali u raznim gradovima kao što su Portland u Oregonu, Minneapolis u Minesoti, San Francisco i Los Anđeles u Kaliforniji, Čikago u Illinoisu, Bjut u Montani, Kanzas Siti u Misuriju, Virdžinija Siti u Nevadi i Galveston u Teksasu. Drobnjaka je bilo i u Čizomu u Hibingu, rudarskom naselju udaljenom stotinak kilometara od Duluta.

Godine 1905. oko 6700 Crnogoraca napustilo je rodnu zemlju i uglavnom otišlo u Sjevernu Ameriku. Procjenjuje se da je uoči Prvog svjetskog rata oko 30.000 Crnogoraca živjelo i radilo u Sjedinjenim Američkim Državama. Većina tih emigranata gajila je jak patriotizam i u kriznim vremenima mnogi od njih vraćali su se kući da se bore za svoju otadžbinu. Gavrilo M. Cerović je 17. marta 1914. zahtijevao da se ovom iseljavanju što prije stane na put. U vrijeme naseljavanja novodobijenih krajeva nastala je takva emigracija naše radne i vojne snage u Ameriku, a sve bez dozvole i pasoša, da se postavljalo pitanje može li se obraditi i ono malo zemlje u starim granicama Crne Gore. Iseljenicima su na ruku išle i Austrijske vlasti u Kotoru, Dubrovniku i drugim pograničnim mjestima, dajući im preko svojih agenata isprave da su austro-ugarski državljani i povlastice kod parobrodarskih društava da se za veoma malu cijenu prevezu do Amerike. Traženo je da se preduzmu mjere kako bi se osujetio ovaj opasni plan uperen protiv Crne Gore i njene ekonomske i vojne snage.⁴

² AS i CG, 335, Vojislav Jovanović "Marambo", fasc. 19. (Prvi crnogorski doseljenici stigli su u rudnike Krikland Leka u Kanadi već početkom sedamdesetih godina XIX vijeka).

³ Cetinjski Vjesnik, br. 71, 4. septembar 1910.

⁴ DACG, MUD, UO, 1914, f. 144, 1007.

Masovno iseljavanje Crnogoraca u Ameriku podsticala je Austro-Ugarska preko svojih organa vlasti u Boki i Hercegovini i svojih agenata u Crnoj Gori. Naime, zbog masovnog odlaska u inostranstvo, crnogorsko ministarstvo vojno je naredbom 1905. zabranilo odlazak vojnim obveznicima, pa su Crnogorci prelazili u Hercegovinu ili Boku, gdje su im austrougarske vlasti izdavale putne isprave za odlazak u Ameriku. Austro-Ugarska je na tome smišljeno radila nastojeći da oslabi crnogorsku vojsku, jer se već spremala za aneksiju Bosne i Hercegovine. Razvoj odnosa Crne Gore i Austro-Ugarske ukazivao je da je među njima savez nemoguć i da će se one naći u međusobnom ratu čim Austro-Ugarska bude na dnevni red postavila konačno rješavanje srpskog pitanja.⁵

Već u martu 1900. godine u Ameriku je pošao Vasilj Jakić iz Dobrih Sela.⁶ Mileta Golović iz Drobnjaka je pošao u inostranstvo 1902. godine i njegova familija ni 1905. godine nije znala je li živ ili je umro.⁷

Prema pasoškoj knjizi, od početka avgusta do kraja decembra 1903. u Ameriku je pošla iz Drobnjaka i Jezera 61 osoba. U ovoj godini je izvan Eroepe bilo iz Durmitorske brigade 356 vojnika i starješina. Želju za odlazak u Ameriku izrazili su krajem 1903. godine Boško Ilijin Bojović iz Šaranaca i Pavle Lazarev Šljivančanin.⁸ U Ameriku je 1903. godine otišao Andrija Nedjeljkov Poleksić, rođen 1882. godine u Drobnjaku. Materijalno je ojačao i proširio imovinu u Drobnjaku. Podigao je kuću u selu Borovcu koja se sve do novijeg vremena zvala "kula Poleksića".

Puren Karadžić i Milan Jauković iz Drobnjaka i Pero Tomović iz Polja 1904. godine u ime 200 i više postradalih Crnogoraca koji su pošli s pasošima u Ameriku i koji su prodali svoja imanja, traže pomoć od crnogorske vlade jer su prevareni od agencija Žutkića u Kotoru i Mila Stanišića u Trstu. Bili su krenuli 14. oktobra 1904. ali ih je američka vlada vratila nazad. U ovo vrijeme bilo je i ilegalnih pokušaja odlaska u Ameriku, bez pasoša.⁹ Između ostalih tada je za Crnogorce jemčio i polagao novac da ih izbavi iz nevolja, obezbjeđivao im advokata prilikom ulaska u Ameriku Drobnjak Dušan M. Karadžić.¹⁰

Prema spisku iseljenika u inostranstvo iz kapetanije uskočke 1904. godine u Sjevernu Ameriku su iseljene 24 osobe (prije 1904. godine 35, vratile se 2, a 2 su umrle). Prema spisku iseljenika iz kapetanije drobnjačke 1904. u Sjevernu Ameriku se iselilo 45 osoba (prije 1904. godine 62, jedno se vratilo, jedno umrlo). Iz spiska kapetanije Jezersko-Šaranske vidimo da se u Sjevernu Ameriku iselilo 34, vratilo se 19 (prije 1904 – 6, vratilo se 1). Svih 19 je vraćeno iz Njujorka, sa američke granice.¹¹

⁵ Dr Novica Rakočević, Crna Gora i Austro-Ugarska 1903-1914, 1983, str. 185, 186.

⁶ AMCP, MCP, 53, 523

⁷ DACG, MUD, UO, 1905, 23, 3272

⁸ AMCP, MCP, 76, 1359.

⁹ DACG, MUD, UO, 1904, f. 13, 14, 16 i 1905, f. 24.

¹⁰ DACG, MUD, UO, 1904, 13, 4269.

¹¹ DACG, MUD, UO, 1905, 15, 557.

Iz Uskoka pod Strugom 22. septembra 1905. žalili su se vojvodi Božu Petroviću da su prevareni od tršćanske agencije za prevoz putnika u Sjevernu Ameriku Josif L. Zarubica, Nikola Z. Mijović, Petar Pejanović i Luka Popović.¹²

Novčanu pomoć su tokom 1906. godine slali u svoju otadžbinu brat Ilije Katanine iz Šavnika, koji je u Americi radio najteže poslove i redovno slao novac, zatim Mijljan Vaskov Šušić iz Bukovice u Drobncima koji je takođe živio u Americi, Živko Knežević iz parohije tušinske na radu u Americi. Na drugoj strani, mnogi se čak nisu ni javljali svojim porodicama i o njihovoj sudbini se ništa nije znalo. Naod Radović iz opštine Bijela pošao je 1906. godine u Sjevernu Ameriku, ostavio ženu Zlatanu i dvoje djece i od 1911. nije slao pomoć svojim, ni tokom ratova 1912-18. godine. Savo Minjin Nedić iz bataljona drobnjačkog, pošao je 1903. godine u Ameriku i poslednji put se javio svojim 1909. godine iz Bloктаuna u Alabami. Ilija Čosović iz Žabljaka je 1906. otišao u Ameriku i već od 1907. se nije javljao porodici.¹³

Preko 200 Crnogoraca, izmučenih dugim putovanjem vraćeno je iz Amerike početkom 1906., jer nijesu imali dobre isprave. Iz Barija su o trošku Crne Gore prevezeni na italijanskim parobrodima do Bara. Naknadno su vraćeni iz Amerike, između ostalih i Marko Zeković i Živko Dvizec iz Uskoka.¹⁴

Za neke od drobnjačkih iseljenika se pouzdano zna da su u Americi doživjeli najtragičniju sudbinu, dok su drugi, uglavnom zbog uslova rada i života ostajali trajni invalidi. U jednom rudniku 1908. gine Risto Durković, koji je u Ameriku pošao 1905. Iste godine 1908. u Americi je poginuo Milun Nikolin Nenezić iz Bijele. Ilija, sin Mirka Čurovića iz Tušine, bio je dvije godine u Americi, kada je dobio "slabost" i u martu 1908. godine krenuo iz Amerike i uoči Cvijeti je umro na samom parobrodu. Stavljjen je u kovčeg i bačen u more, bez crkvenog obreda. I Pavle Radovanov Kandić iz Slatine, parohije tušinske, bio je nekoliko godina u Americi, po povratku se u Njegušima naprasno razbolio i umro 17. maja 1909. godine. Sahranjen je u Njegušima. Godine 1909. u Americi je poginuo Rako sin Mijaila Robovića kao i Nikola Trifunov Dacić. Sledeće godine u Americi je poginuo jedan sin Jane R. Ivanović iz Šavnika, brat jerođakona Pahomija.¹⁵

Interesantan je podatak da je na primer, iz Krnje Jele od 59 iseljenika, njih 20 umrlo ili poginulo u američkim rudnicima.

U varoši Čisholmu (Čizomu), državi Minesoti, 15. decembra 1910. na radu je poginuo pogreškom fabrikanta Živko Kandić (drugčije zvani Radosav Žozić), rodom

¹² DACG, MUD, UO, 1905, 22, 3042.

¹³ DACG, MUD, UO, 1906, 47, 5752

AMCP, KC, 25, 3187 i 26,660

AMCP, KN, f. 20

Glas Crnogorca, br. 33, 1911 i br. 49, 1913.

¹⁴ Ustavnost, br. 18 i 20, 1906.

¹⁵ AMCP, KN, 14, 427.

AMCP, KC, 41, 42, 1415, 1479.

iz Slatine kod Šavnika. U Roslinu, Vašington, 21. decembra 1911. godine u 28-oj godini života poginuo je na poslu Vasilije Simeunov Ma-cić, rodom iz Novakovića u Drob-njaku. U Miani u Oregonu poginuo je 15. februara 1912. u 27-oj godini života od e-lektrične žice Vule Raonić iz Šaranaca. U Oregonu je boravio svega deset mjeseci. Sahranjen je 17. februara u Globe Arizonu uz učešće mnogih prijatelja i poznanika. Sa smrtnim ostacima su se opro-stili Davo Gažević i Đuro Prica. Sledeće godine je umro radnik u Americi Jovan Milošev Šljivančanin. Rade Š. Bečković je "osakaćen od noge" kad je bio u Americi i krajem 1909. godine se nalazio u Cetinjskoj bolnici. Bolest nogu u Americi dobio je 1909. i Mladen Vujačić iz Uskoka, pa je kasnije, po povratku u Crnu Goru, tražio pisarsku službu. Pri radu u Americi jednu nogu je izgubio Nikola B. Ćorović iz Drobnojaka, pa se zato 1912. vratio u Crnu Goru i tražio službu koja nije skopčana s velikim fizičkim naporima.¹⁶

Iseljavanje radno aktivnog stanovništva u Ameriku nastavljeno je i 1907. go-dine. Za tri mjeseca 1907. bilo je izdato 4500 putnih isprava, što je bilo više nego za čitavu 1906. godinu. Međutim, usled velike finansijske krize u Americi 1907. godine emigranti su se počeli masovno vraćati svojim kućama, pa je predloženo da se pri-vremeno obustavi izdavanje pasoša za Ameriku. U Americi je 1907. godine bilo svega 21.000 Crnogoraca.¹⁷

U Ameriku su u proljeće 1907. godine iz sela Duži kod Šavnika otišli Krsto Mašić, rođen 1888. koji je za daleki put dobio novac na vađevinu (zajam) od Mijata Janjića iz sela Grabovice, i njegove komšije Anto Memedović i Vasilije Ćeranić. U po-četku je radio na izgradnji pristaništa, zatim u fabrici za proizvodnju gasa, a kasnije i na drugim poslovima. Radnici su plaćani 30 centi na sat, a tada se u Crnoj Gori za 10-15 kruna odnosno perpera mogla kupiti krava sa teletom, i vrijednost dolara je bila pet perpera ili kruna. U Ameriku je 1907. otišao i Milorad Obradović, iz Jezera, kome se svaki trag gubi već 1910. godine.¹⁸

Iz Amerike su do kraja jula 1907. došli iz kapetanije Jezersko-šaranske Jovan Krstov Karadžić, Krsto Petrov Đerković i Uroš Vasov Obradović (bez noge). U isto vrijeme vratili su se iz kapetanije drobnjačke radnici, njih ukupno osam, dobrog zdravlja i srednje zarade. U Uskoke su se iz inostranstva vratili Isailo M. Žižić sa 1000

¹⁶ DACG, MUD, UO, 1911, 120, 4970 i 1913, 144, 994

Glas Crnogorca, br. 14, 1912.

Cetinjski Vjesnik, br. 20, 1912.

(Božo D. Tomić iz Drobnojaka umro je od tzv. "ponture" 14. septembra 1907. u Stokenu, Vašington, u 19. godini svog života.)

¹⁷ DACG, MUD, UO, 1907, 65, 5298.

AS, MID – PP, 1907, red 310.

Narodna Misao, Nikšić, br. 38, 1907.

¹⁸ Cetinjske novine, br. 42, 1917.

kruna, Vladimir Filipov Žižić, Jovo Milošev Jošanović, Milovan Radojević sa 800 kruna i Mladen Vujačić, koji je slomio noge u Americi, a donio je 1100 kruna.¹⁹

U proljeće "o Cvijetima" 1908. godine u Ameriku su pošla braća Vladisav i Savo Stojanovi Tomići iz Uskoka, Timara. Početkom 1909. u Americi se nalazio jedan sin popa Trifuna Dedeića, zatim Sekule Mijatov Zeković iz Tušine, jeromonah Mihailo Žugić, sin sveštenika Jovana Žugića, u Bolton u Alabamu je iselio Radoje Glišić, u Americi je bio i Vidoje Jauković iz Bukovice.²⁰ U februaru 1909. godine u Ameriku je krenuo i Milivoje Čurović iz Uskoka.²¹

Prema spisku državljana koji su se od 1. januara 1900. do 1. januara 1910. iselili u inostranstvo, a nisu se vratili, bilo je iz kapetanije Jezero Šaranske 135, iz kapetanije Drobnjačke 289 i iz kapetanije Uskočke 167 iseljenika. Tokom 1910. godine u Ameriku se iselilo 13 iseljenika iz Drobnjaka.

Vojnici bataljona uskočkog su u tolikom broju išli za Ameriku da nije bilo moguće dnevno izdavati bilete, pa je naređeno da se prekine potvrđivanje pasoša. Zato su Mladen i Lazar Tomići iz Timara 18. maja 1910. godine krijući od svoje familije i bez prijave vojnim i građanskim vlastima pobjegli put granice s namjerom da odu u Ameriku.²² I Vidoje Jauković iz Šavnika pošao je bez pasoša u Ameriku sa nepunih 16 godina, o trošku strica iz Amerike.²³

Prema spisku crnogorskih državljana koji su se tokom 1910. vratili iz inostranstva vidimo da se u kapetaniju Uskočku vratilo 16 osoba iz Sjeverne Amerike, u kapetaniju Jezero Šaranačku 16 i u kapetaniju Drobnjačku 18 iz Sjeverne Amerike. U decembru 1910. godine iz Sjeverne Amerike su se vratili: Mijajlo Čorović, Spasoje Aleksić, Ivan Kršikapa, Milosav Cerović, Jovan Bašović, Miloš Vemić, Nedeljko Vemić, Milan Šušić, Rade Knežević, Milovan Grbović, Stevan Krstajić.²⁴

Tokom 1911. i 1912. godine iseljavanja su pojedinačna. Mnogi ljudi iz Crne Gore su i 1913. krijući bez ikakvih putnih isprava polazili u Ameriku, ali im američke vlasti nisu dozvoljavale stanovanje bez krštenice izdate od nadležnog sveštenika. Mahom mlađi Crnogorci su svakodnevno preko Grahova, Risna, Novog i Dubrovnika išli za Ameriku, a posjedovali su samo vojne knjižice. Bez pasoša su u Ameriku krenuli

¹⁹ DACG, MUD, UO, 1907, 65, 5219. (Vratio se i Anto M. Pavlović iz Šarana što vidimo iz stenografskih bilješki o radu CNS za 1907.)

²⁰ AMCP, KC, 40, 680.

²¹ DACG, MUD, UO, 1910, 96, 665.

²² DACG, MUD, UO, 1910, 99, 1626.

²³ Stenografske bilješke o radu CNS, Cetinje, 1912.

²⁴ DACG, MUD, statistički odsjek, 1910, 674 i 3140.

(Među iseljenicima u Roslandu su Aleksa Kasalica, Pavle Pušelja, Blagota Jauković, Đorđije Grbović, Nikola Stožina, Anto Nikitović, Vladimir Grbović, Stevan Srdanović, Milutin Stožina. U ostalim gradovima su i Savo Žižić, Radoje Cerović, Nikola Džaković u Sinsinatiju, Vukadin Žugić, Milutin Ostojić, Radojica Krivačević, Mito Žugić, Ilija Čosović, Nedjeljko Knežević, Uroš Peković, Ivan i Đuro Žugić u Alabami – Vidi: Vlado Gojnić, Crnogorci u Americi, Podgorica, 2002.)

Miro Kujundžić iz Drobnjaka, Jovan Usović iz Jezera, Mladen S. Tomić iz Uskoka, Milun Jauković iz Pridvorice, Antonije Jakić iz Drobnjaka i mnogi drugi.²⁵

Jedan dio iseljenika se vraća u svoj zavičaj i iz patriotskih pobuda. U Crnu Goru se iz Amerike vratio 23. novembra 1912. da kao dobrovoljac učestvuje u ratu Rade M. Kršikapa iz Uskoka i u tu svrhu utrošio ušteđevinu od svog četvorogodišnjeg truda. Bio je aktivni član srpskog crnogorskog saveza u Bjutu – Montana. Iz Aljaske je sredinom septembra 1915. godine, došao u otadžbinu da joj pomogne u tim teškim trenucima, Vladimir Žugić, koji je još kao dečko, po svršetku osnovne škole 1907. godine otišao u Ameriku.²⁶

REFERENCES (**Literatura**)

AMCP – Arhiv Mitropolije Crnogorsko-primorske

AS – Arhiv Srbije

AS i CG – Arhiv Srbije i Crne Gore

DACG – Državni arhiv Crne Gore

KC – Konsistorija Cetinjska

KN – Konsistorija Nikšićka

MCP – Mitropolija Crnogorsko-primorska (fond)

MID – Ministarstvo inostranih djela

MID – PP – Ministarstvo inostranih dela – prosvetno-političko odeljenje

MUD, UO – Ministarstvo unutrašnjih djela, Upravno odjeljenje

²⁵ Stenografske bilješke o radu CNS, Cetinje, 1911-1915.

²⁶ DACG, MUD, UO, 168, 3499.